

Верховний
Суд

Зловживання учасниками справи процесуальними правами у практиці Великої Палати Верховного Суду.

Віктор Пророк –
суддя Великої Палати Верховного Суду

*Всеукраїнський семінар для суддів апеляційних та місцевих (окружних) судів на тему:
"Зловживання процесуальними і матеріальними правами: правові наслідки", 23.04.2021, в онлайн-режимі на платформі "Zoom"*

I. Образлива лексика

1. Постанова від 19.03.2019 № 199/6713/14-ц (14-92 цс 19)

Учасники справи зобов'язані виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу (пункт 1 частини другої статті 43 ЦПК України).

Нецензурна лексика, образливі та лайливі слова чи символи, зокрема, для надання особистих характеристик учасникам справи, іншим учасникам судового процесу, їх представникам і суду (суддям) не можуть використовуватися ні у заявах по суті справи, заявах з процесуальних питань, інших процесуальних документах, ні у виступах учасників судового процесу та їх представників.

У скарзі скаржник неодноразово використовував нецензурну лексику, лайливо характеризував державного виконавця та його роботу і стверджував, що звернувся до суду за захистом своїх прав саме тому, що державний виконавець має такі характеристики.

Велика Палата Верховного Суду вважає такі дії скаржника виявом неповаги до суду й інших учасників процесу та констатує, що подання такої скарги є зловживанням скаржником його процесуальним правом, невиконанням обов'язку керуватися завданням цивільного судочинства.

Відповідно до частини третьої статті 44 ЦПК України, якщо подання скарги визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити цю скаргу без розгляду.

З огляду на наведені вище висновки Велика Палата Верховного Суду вважала касаційну скаргу частково обґрунтованою. Тому ухвалу суду першої інстанції та постанову апеляції скасувала, а скаргу залишила без розгляду.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80854817>

2. Постанова від 14.03.2019 № 9901/34/19 (11-82 заі 19)

Верховний Суд у складі судді-доповідача Касаційного адміністративного суду, керуючись статтями 45 та 169 КАС України, ухвалою від 22 січня 2019 року повернув позовну заяву, вказавши на зловживання позивачем його процесуальними правами, яке полягало у застосуванні позивачем у позовній заяві образливих висловлювань, які дискредитують судові органи України та їх посадових осіб.

Велика Палата Верховного Суду відхилила доводи скаржника про те, що вказана судом першої інстанції підстава для висновку про зловживання позивачем його процесуальними правами не входить до наведеного частиною другою статті 45 КАС України переліку, адже за змістом абзацу першого цієї статті такий перелік не є вичерпним.

Використання учасниками судового процесу та їх представниками нецензурної лексики, образливих і лайливих слів, символів у поданих до суду документах і у спілкуванні з судом, з іншими учасниками процесу, їхніми представниками, а також вчинення інших аналогічних дій свідчать про очевидну неповагу до честі, гідності цих осіб з боку осіб, які такі дії вчиняють. Ці дії суперечать основним засадами (принципами) адміністративного судочинства, а також його завданню. З огляду на це вчинення таких дій суд може визнати зловживанням процесуальними правами та застосувати, зокрема, наслідки, передбачені частиною третьою статті 45 КАС України.

Ураховуючи наведене, висновки суду першої інстанції про допущення позивачем зловживання його процесуальними правами, а відтак і наявність підстав для повернення позовної заяви на підставі частини третьої статті 45 КАС України, ґрунтуються на правильному застосуванні норм процесуального права, аргументи скаржника цих висновків не спростовують.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81013341>

3. Постанова від 07.11.2019 № 9901/324/19 (11-632 заі 19)

Верховний Суд у складі судді Касаційного адміністративного суду, керуючись частиною третьою статті 45 КАС України, ухвалою від 14 червня 2019 року повернув позовну заяву, вказавши на зловживання позивачем його процесуальними правами, яке полягало у застосуванні позивачем у позовній заяві образливих тверджень на адресу суддів України, які до того ж визначені підставою позову, використання яких неприпустиме при оформленні, зокрема, й позовної заяви.

Велика Палата Верховного Суду відхилила доводи скаржника про те, що вказана судом першої інстанції підстава для висновку про зловживання позивачем його процесуальними правами не входить до наведеного частиною другою статті 45 КАС України переліку, адже за змістом абзацу першого цієї статті такий перелік не є вичерпним.

Образливі висловлювання на адресу суду, використання яких неприпустиме при оформленні, зокрема, й позовної заяви, які до того ж визначені позивачем підставою позову, суд першої інстанції правильно розцінив як зловживання процесуальними правами.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85775709>

II. Неявка в судове засідання

1. Постанова від 10.04.2018 № 800/482/17 (11-267 заі 18)

Позивач був належним чином повідомлений судом про призначення судового засідання, двічі (повторно після відкладення розгляду справи) не прибув у судове засідання без повідомлення поважних причин неявки та заяв про розгляд справи за його відсутності не подавав.

Відповідно до частини другої статті 44 КАС України учасники справи зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки. Згідно із частиною першою статті 45 КАС України учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами. Зловживання процесуальними правами не допускається.

У розумінні КАС позивач - це особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду. Тому, будучи ініціатором судового розгляду справи, позивач насамперед має активно, не зловживаючи, використовувати власні процесуальні права. При цьому визначальними процесуальними обов'язками позивача є забезпечення представництва власних інтересів при розгляді адміністративної справи.

Велика Палата Верховного Суду залишила без змін ухвалу Верховного Суду у складі колегії Касаційного адміністративного суду, якою цей суд залишив позов без розгляду на підставі частини п'ятої статті 205 КАС України у зв'язку з повторною неявкою позивача в судове засідання без повідомлення суду причин неявки та неподанням заяви про розгляд справи за його відсутності.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73500801>

2. Постанова від 14.01.2020 № 9901/949/18 (11-1179 заі 19)

Частиною другою статті 131 КАС України встановлено, що учасники справи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі, які не можуть з поважних причин прибути до суду, зобов'язані завчасно повідомити про це суд.

Матеріали справи не містять поданого на виконання вимог цієї норми повідомлення позивача про неможливість прибуття в судове засідання 09 вересня та 07 жовтня 2019 року з поважних причин, заяви про розгляд справи за його відсутності чи відкладення її розгляду.

Отже, якщо позивач був належним чином повідомлений судом про призначення судових засідань, двічі не прибув у судове засідання без повідомлення поважних причин неявки, заяв про розгляд справи за його відсутності не подавав, то суд першої інстанції дійшов правильного висновку про можливість застосування визначеного частиною п'ятою статті 205 та пунктом 4 частини першої статті 240 КАС України правового наслідку неявки позивача в судове засідання - залишення позову без розгляду.

Частина п`ята цієї статті сконструйована таким чином, що дає суду можливість не розглядати позовну заяву особи і повернути її без розгляду її автору, що має вигляд застосування до особи, яка ініціювала позовне провадження, своєрідної форми відповідальності за дії, пов`язані з неявкою на засідання суду. Логіка цих норм така, що якщо позивач два і більше разів не з`явився в судові засідання на судові виклики, не повідомив причин неявки й не висловив свою позицію щодо можливості розгляду справи без його участі, не постав перед судом і не переконав його у тому, що відповідач щодо нього чинив протиправно чи незаконно, то тоді такими діями він фактично сигналізує про свою нехоть до спору.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86877197>

III. Безпідставний відвід

1. Ухвала від 02.03.2021 № 910/17048/17 (12-85 гс 20)

Процесуальні права надано законом тим особам, які беруть участь у процесі, для сприяння суду під час розгляду справ, їх правильного вирішення. І кожного разу, коли сторона у справі вчиняє будь-яку процесуальну дію не із цією метою, а задля досягнення якихось сторонніх цілей (для введення суду в оману, затягування розгляду, створення перешкод опоненту, тощо), вона виходить за межі дійсного змісту свого права, тобто використовує його всупереч основним засадам судочинства, а отже, зловживає ним.

Залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню господарського судочинства, зокрема, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, спрямованих на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення (пункт 1 частини другої статті 43 ГПК України).

Частиною четвертою статті 35 ГПК України встановлено, що незгода сторони з процесуальними рішеннями судді, рішення або окрема думка судді в інших справах, висловлена публічно думка судді щодо того чи іншого юридичного питання не може бути підставою для відводу.

Доводи відповідача щодо необхідності відводу судді саме з підстав незгоди з його правовою позицією прямо порушують один з найважливіших принципів судочинства - *nemo iudex in causa sua* (ніхто не може бути суддею у власній справі), який виключає для учасника процесу можливість обирати суддю на власний розсуд, зокрема, шляхом заявлення відводів тим суддям, відома правова позиція яких позивача не влаштовує.

Отже, оскільки заявлений відвід судді Великої Палати Верховного Суду фактично зводиться до незгоди із позицією цього судді, висловленою ним при розгляді іншої справи, що в силу вимог частини четвертої статті 35 ГПК України не може бути підставою для відводу, заявлений відвід є завідомо безпідставним.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/95866721>

2. Постанова від 25.06.2019 № 910/17792/17 (12-280 гс 18)

Частина п`ята статті 38 ГПК України передбачає, що якщо відвід заявляється повторно з підстав, розглянутих раніше, суд, який розглядає справу, залишає таку заяву без розгляду.

Відповідно до змісту частини третьої статті 43 вказаного Кодексу якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання.

Суд апеляційної інстанції дослідив та надав належну оцінку кожному з поданих клопотань (заяв та їх обґрунтованості), в тому числі і про відвід суддів, відповідно до наведених вище норм процесуального права, дійшов правильного висновку про зловживання процесуальними правами і у встановленому порядку залишив клопотання без розгляду, що спростовує доводи скаржника про порушення судом апеляційної інстанції положень статті 39 ГПК України.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/83000777>

IV. Безпідставні звернення

1. Ухвала від 17.10.2018 № 750/14127/17 (14-374 цс 18)

Велика Палата Верховного Суду закрила касаційне провадження за касаційною скаргою на ухвалу про відкриття провадження у справі.

Встановлення у процесуальному законі переліку ухвал суду першої інстанції, що не підлягають апеляційному оскарженню окремо від рішення суду стосовно суті спору, є розумним обмеженням, що має на меті запобігти зловживанням процесуальними правами, які призводять до невиправданих зволікань під час розгляду справи, та забезпечити такий розгляд впродовж розумного строку. Велика Палата Верховного Суду вважає цю мету легітимною.

Обмеження права на апеляційне оскарження ухвал окремо від рішення щодо суті спору є передбачуваним, оскільки чітко регламентоване процесуальним законом. Звертаючись з апеляційною скаргою на ухвалу суду, що за законом не може бути окремо оскаржена в апеляційному порядку, учасник справи може спрогнозувати безперспективність такого оскарження.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78011432>

2. Ухвала від 11.03.2019 № 757/22314/17-ц (14-110 цс 19)

Велика Палата Верховного Суду повернула справу на розгляд відповідній колегії Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду.

Враховуючи те, що позивачка звернулася до суду за правилами цивільного судочинства, жодних заперечень щодо юрисдикції суду в учасників справи не було, суди розглянули спір за цими правилами та не вирішували питання про необхідність його розгляду в іншій юрисдикції, Велика Палата Верховного Суду вважає зловживанням процесуальним правом з метою передання справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду спотворення висновків судів у справі для формулювання у касаційній скарзі доводів про порушення судами правил юрисдикції.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80522395>

3. Ухвала від 10.09.2019 № 295/15945/18 (14-513 зц 19)

Велика Палата Верховного Суду відмовила у прийнятті до розгляду та повернула клопотання про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

Верховний Суд у складі Касаційного цивільного суду дослідив доводи касаційної скарги позивача та відмовив у відкритті провадження з зазначених підстав. ЦПК України не передбачено повторне оскарження судового рішення в касаційному порядку або його перегляд в іншому порядку Великою Палатою Верховного Суду на підставі клопотання про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

З моменту набрання чинності ЦПК України в редакції Закону України № 2147-VIII цей Кодекс не передбачає інституту перегляду судових рішень після їх перегляду у касаційному порядку, як це було визначено у розділі V глави 3 попередньої редакції ЦПК України.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/84573772>

4. Ухвала від 06.08.2019 № 761/24672/15 (14-384 цс 19)

Велика Палата Верховного Суду повернула справу на розгляд відповідній колегії Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду.

Велика Палата Верховного Суду уже зробила висновок щодо юрисдикційності цієї справи, вказавши, що спір не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, а суди першої та апеляційної інстанцій правильно застосували норми процесуального права й розглянули спір в порядку цивільного судочинства, та зазначила які обставини повинен встановити суд апеляційної інстанції під час нового розгляду справи.

Повторне вирішення питання про юрисдикційність справи не передбачено процесуальним законом.

Посилання осіб, які подали касаційну скаргу після визначення Великою Палатою Верховного Суду юрисдикційності справи, на порушення судами правил юрисдикції, є зловживанням процесуальними правами та є неприпустимим (пункт 1 частини другої статті 44 ЦПК України).

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/83899178>

5. Ухвала від 26.06.2019 № 587/430/16-ц (14-104 цс 19)

Відповідно до пункту 1 частини другої статті 44 ЦПК України залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню цивільного судочинства, зокрема подання клопотання для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що у клопотанні заявника відсутні інші підстави або нові обставини, які би зумовлювали необхідність вирішення втретє поданого клопотання щодо розгляду справи в судовому засіданні з викликом сторін.

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду визнала подання заявником клопотання зловживанням процесуальним правом і залишила це клопотання без розгляду.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82738712>

Nota bene!

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що інститут зловживання процесуальними правами з застосуванням відповідних наслідків запроваджений в процесуальному законі у редакції, чинній з 15 грудня 2017 року.

Таким чином до дій учасників справи, вчинених до цього, не передбачене застосування наслідків, визначених чинним законом.

- Постанова від 07.08.2019 № 757/43800/18-ц (14-309цс19),
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/84153040>
- Постанова від 07.08.2019 № 757/43785/18-ц (14-310 цс 19),
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/84153007>
- Постанова від 07.08.2019 № 757/43793/18-ц (14-311 цс 19),
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/84153041>

Дякую за увагу!

- Верховний Суд,
вул. П. Орлика, 8, м. Київ, 01043,
- <http://supreme.court.gov.ua>